

VEIKSMAŽODŽIŲ JUNGINIAI SU OBJEKTO BENDRATIMI

C. GREŅDA

Šiame straipsnyje apžvelgiami veiksmažodžių junginiai su objekto bendratimi dabartinėje lietuvių literatūrinėje kalboje, parodomi pagrindiniai šių junginių tipai, išryškunami jų narių tarpusavio santykiai ir sintaksinės funkcijos.

Įvadinės pastabos

§ 1. Veiksmažodžių junginiai su objekto bendratimi yra tie, kurių pagrindinio nario veiksmas yra atliekamas vieno veikėjo, o priešlietosios bendraties — kito veikėjo. Veiksmažodžiai, galį turėti objekto bendratį, valdo objekto naudininką arba objekto galininką. Pavyzdžiui, junginiuose *liepti jam eiti, raginti jį paskubėti* pagrindinių narių (*liepti, raginti*) veiksmas atliekamas vieno veikėjo, o priešlietųjų bendračių (*eiti, paskubėti*) veiksmas bus realizuojamas kito veikėjo: objekto naudininko (*jam*) arba objekto galininko (*jį*). Šis objekto naudininkas ir galininkas (jeigu iš konteksto arba kalbėjimo aplinkybių yra aišku, kas atlieka bendraties veiksmą) kartais gali būti ir praleistas, nepasakytas.

Prišlietoji bendratis savo ruožtu dar gali valdyti kokį nors linksnį. Bendraties valdomo linksnio forma dažniausiai palieka tokia, kokios reikalauja bendraties leksinė reikšmė. Tačiau kartais dėl pagrindinio nario įtakos bendraties valdomo linksnio forma pakinta. Kiek pastebėta, dėl pagrindinio nario įtakos priešlietosios bendraties valdomas galininkas paprastai virsta kilmininku, pvz.: *siųsti jį rugių kirsti, varyti jį ganyti kiauliu...*

§ 2. Objekto bendratį gali turėti palyginti nedidelis kiekis veiksmažodžių. Tai tie veiksmažodžiai, kurie išreiškia kieno nors valią ar pastangas, kad kas nors kitas atliktų bendraties veiksmą. Visus veiksmažodžius, galinčius turėti objekto bendratį, galima suskirstyti į šias semantines grupes: 1) veiksmažodžius, reiškiančius kieno nors *liepimą, įsakymą, leidimą, siūlymą, pagalbą* arba *trukdymą, draudimą* objektui, reiškiamam naudininko linksniu, atlikti kokį nors bendratimi pasakytą veiksmą (*liepti, įsakyti, duoti, leisti, siūlyti, padėti... — drausti, ginti, trukdyti, kliudyti...*); 2) veiksmažodžius, reiškiančius

mokymą, prašymą, kvietimą, raginimą, prievartą (*prašyti, maldauti, kalbinti, kviesti, samdyti, priimti, raginti, skatinti, kursyti, gundyti, masinti, vilioti, (pri)spirti, (pri)versti...*); 3) galininkinius slinkties veiksmažodžius (*siųsti, varyti, ginti, brukti...*; *vesti, vežti, nešti...*); 4) veiksmažodį *palikti* (galininkinių slinkties veiksmažodžių antonimas); 5) veiksmažodžius *duoti, tiekti, gaminti, virti, atnešti...* (tik su bendratimis *valgyti, gerti* ir pan.).

Taigi, prišlietosios bendraties objektiškumas priklauso nuo pagrindinio nario leksinės reikšmės. Visų šių veiksmažodžių veiksmas yra nukreiptas į kokį nors objektą, kitą veikėją, pvz.: *liepti, drausti... kam; raginti, varyti, siųsti... ką*. Todėl visi šie veiksmažodžiai tegali turėti tik objekto bendratį.

Daugelį veiksmažodžių, einančių pagrindiniais nariais, galima suskirstyti į atskiras viena kitai priešingas grupes. Pavyzdžiui, *leisti, duoti, padėti...* sudaro vieną grupę, o *drausti, ginti, trukdyti...* — kitą, visiškai priešingą pirmajai grupei. Tai ne kas kita, kaip leksiniai antonimai. Tokias viena kitai priešingas grupes vadinsime poliais: viena grupė sudaro vieną polių, kita — kitą.

Veiksmažodžiai, kuriuos galima suskirstyti į du priešingus polius, paprastai sudaro vienodus struktūriniu atžvilgiu junginius, plg.: *leisti jam praeiti, padėti jam dirbti...* — *drausti jam praeiti, trukdyti jam dirbti...*

§ 3. Pagal sudėtį visus veiksmažodžių junginius su objekto bendratimi galima suskirstyti į vientisinius ir sudėtinius¹.

Visi vientisiniai junginiai su objekto bendratimi laikytini nepilniaisiais, nes juose yra praleidžiamas objekto naudininkas arba galininkas, kaip vienas iš būtinųjų junginio narių.

Vientisiniai veiksmažodžių junginiai su objekto bendratimi gali būti dvejopo pobūdžio: neišplėstiniai vientisiniai ir išplėstiniai vientisiniai junginiai. Neišplėstiniai vientisiniai veiksmažodžių junginiai yra tie, kurie esti sudaryti tik iš dviejų narių: iš pagrindinio nario ir prie jo prišlietosios bendraties (*liepti važiuoti, skatinti mokytis...*).

Išplėstiniais vientisinais veiksmažodžių junginiais yra laikomi tie, kurių prišlietoji bendratis dar turi savarankiškos reikšmės valdomą ar prišlietą žodį², pvz.: *liepti eiti pasivaikščioti, sumanyti išmokyti skraidyti...; pasiųsti nupirkti karvutę...*

Nagrinėti visus išplėstinius vientisinius veiksmažodžių junginius su bendratimi, atrodo, nėra reikalo, nes tai yra ne kas kita, kaip neišplėstinių vientisinių junginių dubliavimas.

Išplėstinius vientisinius žodžių junginius mes nagrinėjame tik dviem atvejais: 1) kai vientisinis žodžių junginys reikšmės atžvilgiu turi paralelinę konstrukciją sudėtiniam žodžių junginiui (plg.: *siųsti piauti šie-*

¹ Zr. J. Balkevičius, Dabartinės lietuvių kalbos sintaksė, Vilnius, 1963. p. 42—47.

² Zr. ten pat, p. 43—44.

no — *siųsti piauti šieną*); 2) kai prie pagrindinio nario prišlietoji bendratis dar turi prie jos prišlietąją bendratį ir t. t. (*varyti eiti dirbti...*).

Tiek išplėstinių, tiek ir neišplėstinių vientisinių žodžių junginių nariai paprastai išsidėsto nuoseklia grandine, t. y. eina vienas po kito, pvz.: *varyti*→*eiti*→*dirbti*.

Daugumas junginių su objekto bendratimi yra sudėtiniai. Visi jie yra ypatingi tuo, kad pagrindinis narys ir prie jo prišlietoji bendratis kartu su koku nors priklausomuoju žodžiu sudaro uždara grandinę. Pavyzdžiui, junginyje *siųsti šieno grėbti* prišlietoji bendratis *grėbti* valdo ne objekto galininką, kaip, atrodo, turėtų būti, o siekinio kilmininką (*šieno*), kuriam atsirasti įtakos turi pagrindinis narys *siųsti*.

Tie sudėtiniai veiksmažodžių junginiai, kurie nesudaro uždaros grandinės, nenagrinėjami, nes tai taip pat, mūsų nuomone, yra vientisinių junginių dubliavimas.

Dažniausiai sutinkami šitokie veiksmažodžių junginių su objekto bendratimi tipai:

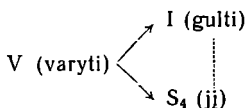
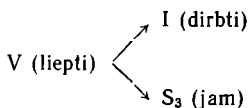
1. Pagrindinis narys turi tik prišlietąją bendratį (su praleistu objekto naudininku arba galininku)³:

V (leisti)→I (jeiti) V (prašyti)→I (padėti)

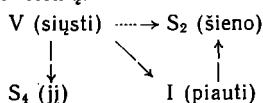
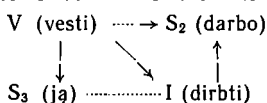
2. Pagrindinis narys turi prišlietąją bendratį, kuri savo ruožtu dar turi prišlietąją bendratį ir t. t. (išplėstinis vientisinis junginys):

V (prašyti)→I (eiti)→I (padirbėti)

3. Pagrindinis narys valdo objektą, kuris yra prišlietosios bendratis veiksmo realizuotojas. Tarp šio objekto (naudininko arba galininko) ir prišlietosios bendratis yra vadinamieji antriniai predikatyviniai santykiai⁴:

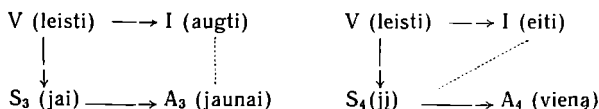
4. Pagrindinis narys valdo objektą ir pakeičia prie pagrindinio nario prišlietosios bendratis valdomo linksnio formą:

³ Dėl trumpumo straipsnyje junginio nariams žymėti vartojami šie simboliai: V (verbum) — veiksmažodis (ar jo vedinys — dalyvis, pusedalyvis, padalyvis), einąs pagrindiniu nariu; I (infinitivus) — bendratis; S (substantivum) — daiktavardis arba kita jį pavaduojanti kalbos dalis; A (adjectivum) — būdvardis arba jį pavaduojanti kalbos dalis; skaičiai šalia simbolio nurodo linksnį, pvz.: S₁ — daiktavardžio vardininkas, S₂ — daiktavardžio kilmininkas, S₃ — daiktavardžio naudininkas, S₄ — daiktavardžio galininkas, A₃ — būdvardžio naudininkas ir pan. Rodyklė „→“ žymi valdymą, šliejamą arba derinimą, „- - -“ silpnąjį ryšį; „- - - -“ antrinį predikatyvinį ryšį.

⁴ J. Balkevičiaus „Dabartinėje lietuvių kalbos sintaksėje“ terminas antriniai predikatyviniai santykiai vartojamas šiek tiek kitam reikalui (žr. p. 46). Tačiau ir mūsų atveju šis terminas, atrodo, visiškai tinkamas.

5. Pagrindinis narys turi prišlietąją objekto bendratį, kuri dar savo ruožtu turi kokį nors objekto požymį iškeliantį žodį (dažniausiai būdvardį). Šis žodis paprastai yra derinamas linksniu, skaičiumi ir gimine su objekto naudininku arba galininku:

Kalboje dar galima sutikti ir sudėtingesnių junginių, tačiau jie nėra tipiški ir dažniausiai yra išvestiniai iš visų čia pateiktųjų.

Atsižvelgdami į tai, kad vieni veiksmažodžiai valdo objekto naudininką, kiti — objekto galininką, kaip bendraties veiksmo atlikėją, visus junginius su objekto bendratimi suskirstysime į dvi stambias grupes: 1) į veiksmažodžių junginius su objekto naudininko bendratimi ir 2) į veiksmažodžių junginius su objekto galininko bendratimi.

I. VEIKSMAŽODŽIŲ JUNGINIAI SU OBJEKTO NAUDININKO BENDRATIMI

§ 4. Junginių su objekto naudininko bendratimi pagrindiniu nariu eina veiksmažodžiai, reiškia kieno nors liepimą, įsakymą; leidimą, siūlymą arba trukdymą, draudimą objektui, reiškiamam naudininko linksniu, atlikti kokį nors bendratimi išreikštą veiksmą.

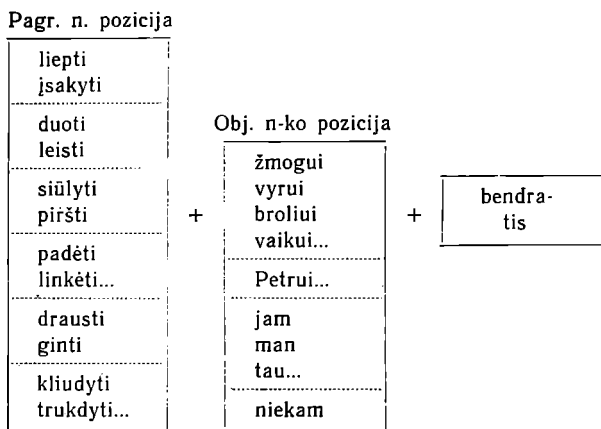
Objekto naudininkas paprastai pasakomas asmenis (o tautosakoje ir kitokius daiktus) reiškiančiais daiktavardžiais (*žmogui, vyrui, broliui, seseriai, sūnui, vaikui, darbininkui, liaudžiai..., Jonui, Petru, Marytei...*). Šių daiktavardžių vietoje (jeigu asmuo, apie kurį kalbama, jau žinomas) gana dažnai gali eiti asmeninių įvardžių naudininkai (*jam, jai, jiems, joms; man, mums, tau, jums*). Tuo atveju, kai pagrindinis narys yra su neiginiu, vietoj minėtųjų asmeninių įvardžių gali būti ir pažymimasis įvardis *niekam* (*niekam neliepė eiti*), tačiau nebūtinai (*neliepė jiems eiti*). Įdomu pažymėti, kad šiuo atveju įprastinė objekto naudininko vieta yra ne po pagrindinio nario, kaip paprastai, o prieš jį (plg. *leisti jam važiuoti — niekam neleisti važiuoti*). Mat, įprastinė pažymimojo įvardžio *niekas* vieta, kad ir kokio jis būtų linksnio, yra prieš veiksmažodį su neiginiu.

Santykiai tarp pagrindinio nario ir prišlietosios bendraties gali būti dvejopo pobūdžio: objektiniai-procesiniai ir objektiniai-daiktiniai. Objektiniais-procesiniais laikome tuos santykius, kai prišlietoji bendratis žymi procesą (pvz., *liepė jam važiuoti*). Bendraties šiuo atveju pakeisti kokiu nors daiktavardžiu negalima. Kitokia bendraties sintaksinė funkcija yra junginyje *išvirė jam valgyti*. Čia ji primena daugiau daiktavardį, negu veiksmažodį. Ją lengvai galima pakeisti artimos reikšmės daiktavardžiu (plačiau žr. § 14). Tokius santykius laikome objektiniais-daiktiniais.

Toks santykio nevienodumas atsiranda todėl, kad nevienodos leksinės reikšmės yra junginius sudarantieji veiksmažodžiai. Kitaip sakant, prišlie-

tųjų veiksmažodžių bendratys užima nevienodas pozicijas. Pozicija — tai junginio nario vieta struktūroje, jo sintaksinės funkcijos.

Junginio narių pozicijas, kur tarp pagrindinio nario ir priešlietosios bendraties yra objekciniai kaip proceso santykiai, galima išdėstyti šitoku būdu:

Kaip matyti iš pateiktos schemos, pagrindinio nario poziciją gali užimti gana nevienodos reikšmės veiksmažodžiai. Visi jie skyla į du priešingus polius (leksinius antonimus): 1) *liepti, leisti, padėti...* ir 2) *drausti, trukdyti, kliudyti...*

Kadangi tiek vieno, tiek ir antrojo poliaus veiksmažodžius dar galima suskirstyti į atskiras sinonimines grupes, nagrinėjant veiksmažodinius junginius, sudaromus su jais, šiuo pagrindu jie ir bus klasifikuojami.

Veiksmažodžių *liepti, leisti...; padėti, siūlyti...* junginiai su bendratimi

§ 5. Veiksmažodžius, reiškiančius kieno nors liepimą, leidimą, pagalbą, siūlymą kam nors atlikti bendratimi pasakytą veiksmą, dažniausiai galima skirstyti į sinonimines grupes.

Veiksmažodžiai *liepti, įsakyti* yra sinonimai. Dažniausiai iš jų vartojamas *liepti*. Jis būdingas daugiau šnekamajai kalbai ir grožinei literatūrai. Veiksmažodis *įsakyti*, palyginus su *liepti*, turi stipresnį liepimo laipsnį. Vartojamas, atrodo, rečiau; dažniau sutinkamas oficialiuosiuose raštuose.

Veiksmažodžiai *duoti, leisti* junginiuose su bendratimi savo reikšme vienas nuo kito beveik nesiskiria. Skirtumas, atrodo, tik tas, kad *duoti* gal daugiau reiškia „suteikti teisę ką nors veikti“, o *leisti* — dar ir „ne-trukdyti ką nors atlikti“.

Veiksmažodis *siūlyti* turi sinonimą *piršti* (perkeltine reikšme): *piršti jam pirkti*.

Vartojamas su bendratimi ir *linkėti*, nors nelabai dažnai (*linkėti jam sugrįžti, pasveikti...*).

Išsiskiria iš visų aptartųjų veiksmažodis *padėti*, reikšme „pagelbėti“. Šio veiksmažodžio junginiai su bendratimi yra tuo ypatingi, kad objektui atliekamame bendraties veiksmo iš dalies dalyvauja ir subjektas. Pavyzdžiui, sakinyje „Jonas padėjo Petriui dirbti“ bendraties veiksmo dalyvauja ir Jonas, nors Petras yra pagrindinis šio veiksmo atlikėjas.

Apskritai visi šio poliaus veiksmažodžiai reiškia kieno nors suinteresuotumą, kad objektas atliktų bendratimi pasakytą veiksmą.

Visi šie veiksmažodžiai su bendratimi sudaro junginius, susidedančius iš dviejų, trijų arba net ir iš keturių narių.

Struktūriniu atžvilgiu pastebėti šitokie junginių tipai: 1) $V \rightarrow I$ (su praleistu objekto naudininuku: *liepti važiuoti*); 2) $V \begin{matrix} \swarrow \\ \downarrow \\ \searrow \end{matrix} \begin{matrix} I \\ S_3 \end{matrix}$ (*liepti jam eiti,*

padėti vyrams dirbti...); 3) $V \rightarrow I$ $\begin{matrix} \downarrow \\ S_3 \end{matrix} \nearrow \begin{matrix} A_3 \end{matrix}$ (*leisti jai jaunai augti...*); $V \rightarrow S_2$ $\begin{matrix} \downarrow \\ S_3 \end{matrix} \nearrow \begin{matrix} I \end{matrix}$ (*padėti joms linelių rauti...*). Pastarųjų dviejų tipų junginiai sutinkami gana retai.

§ 6. Junginiai tipo $V \rightarrow I$. Gana dažnai objekto naudininukas esti nepasakomas, praleidžiamas. Jis yra praleidžiamas tada, kai iš konteksto arba kalbėjimo aplinkos daugiau ar mažiau aišku, žinoma, kam liepiama, siūloma, leidžiama ir pan. atlikti bendratimi pasakytą veiksmą. Šiuo atveju junginys paprastai susideda iš dviejų narių — pagrindinio narjo (asmenuojamojo veiksmažodžio) ir prie jo prišlietosios bendraties (*padėti dirbti*). Pvz.:

1. Skrodskis *liepia sustabdyti* arklius V. Myk-PutRVI117. 2. Pulkininkas *liepė palikti* jį ramybėje V. Myk-PutRVI236. 3. Viršutinį aukštą daktaras *liepė* laikinai *užkalti* lentomis A. VienRII102. 4. Rytojaus dieną karalius *liepė pakinkyti* arklius į kariatę ir važiuoja su liokajum DKL178. 5. Pašaukė dukterį ir *liepė atnešti* svečiul *pačias* gražiausias savo juostas V. KrėvAP47. 6. [...] *liepė pūsti* trimitus į mūsų S. DaukR114. 7. Vilkas, atėjęs pas šunį, *liepė gražinti* dokumentus LTR288. 8. Tada turtuolis *liepė pripilti* pūdą rugių ir išlupo broliui paskutinę akį LTR335. 9. Ponas vėl *liepė* tuos darbininkus *užplakti* LTR346. 10. Karalius *liepė atnešti* gražiąją paukštę LT325. 11. *Liepk kinkyti* arkliuką VaižgRI404. 12. *Liepk atgal vesti* širmuosius žirgelius V. KrėvDŠP79. 13. Daktaras prirašė jam vaistų ir *įsakė saugoti* jo ramybę A. VienRII1261. 14. *Įsakė rinkti* senuosius carinius variokus ir *keisti* juos į rūdijančius kaizerio pfenigius A. Gud-GuzRI12. 15. Jonelaitis *siūlo rašyti* V. Myk-PutRIII 214. 16. Kaimynai ramino tėvus ir *patarė gydyti* namie žolėmis, bet Juras išvežė Kaziuoką miestan P. CvirRV144. 17. [...] pabūsi man piršliu ir *padėsi išsiderėti* kraitį VaižgRI314. 18. [...] Ar *padėsi* kelelį *keliauti*? JD56. 19. [...]

Padėk, padėk, mergužėle, Žirgelius girdyti JD40. 20. Klebonas *liepė* ir sviesto *duoti* DKL159.

21. Netrukus vėl *paliepė* vyresnybė *taisyti* į mūsų ZemRII181. 22. *Leiskit išeit* iš vagono! Ut. 23. [...] *Duok* su tavim *paskalbėti* Nors pusvalandėlį LT98. 24. *Neduoda užmigt* LKZII627. 25. *Padėk* kuo greičiausiai *sugrįžti* atgal į tėvučių žemę! VaižgRII133.

Iš pateiktųjų pavyzdžių matyti, kad priešlietosios objekto bendratys gali būti g al i n i n k i n ė s (1—20) ir n e g a l i n i n k i n ė s (21—25). Nors visuose pateiktuose pavyzdžiuose objekto naudininko nėra, tačiau priešlietotji bendratis vis tiek priklauso objektui, nors ir neišreikštam (1—25). Pavyzdžiui, junginyje *liepia sustabdyti* (1) veiksmą „liepia“ atlieka vienas veikėjas, o veiksmą „sustabdyti“ atliks kitas. Tą patį galima pasakyti ir apie kitus čia pateiktųjų pavyzdžių junginius.

§ 7. Junginiai tipo $V \begin{matrix} \nearrow I \\ \searrow S_2 \\ \vdots \\ S_3 \end{matrix}$ Sio tipo junginiai bene patys dažniausi.

Nuo § 6 aptartųjų jie skiriasi tik tuo, kad čia pagrindinio nario valdomas objekto naudininkas (reiškias bendraties veiksmo realizuotoją) yra pasakytas, nepraleistas. Tarp objekto naudininko (S_3) ir priešlietosios bendraties (I) yra antriniai predikatyviniai santykiai. Pvz.:

1. Ponas labai supyko, *liepė tarnui permesti* ežį per tvorą LT286. 2. Prūsė išsigando ir *liepė vyrui vytis* elgetą DKL242. 3. Tai tarusi, išėjo į priemenę ir *liepė mergelei* ugnį *sukurti*. M. ValančPJ10. 4. Vieną dieną kunigas *įsakė bernui papiauti* seną jautį DKL93. 5. Ponas *įsakė tarnui primušti* žmogų LTR393. 6. Lapė *leido vilkui* ir antrą koją *įsidėti* į vežimuką LT295. 7. *Davė šuniui* lašinius *saugoti* PP324. 8. Vėl ji [karvutė] *padėda mergytei* Marškinėlius *įsigyti* S. NėrRI451. 9. [...] ir *padėjau bernužėliui* žirgelius *girdyti* S. StanDZ39. 10. Šarūnas *padės vyrams* grūdus *vežti* J. AvyžSK6.

11. Taip visiems besiskundžiant, vakmistras atsibastė Ir *šaltyšiams* į Karaliaučių *paliepė rengtis* K. DonelM133. 12. Tėvas supykęs *liepė kvai- lei* užpečky *lindot* [...] P. VaičR96. 13. *Leido* jautis ir *kiaulei gyventi* LTR276. 14. *Leisk vaikams pasiusti* Bt. 15. *Linkėčiau šiaulyčiams padirbti* kožnai sodai gražias, su langais pirtis ir *eiti* į tas bent nedėlioj kartą M. ValančPJ58.

16. Mikas *liepė Petrui sėstis* už didelio stalo [...] J. BalčHP359. 17. Paskum vokietis *įsakė Mykolui sėstis* P. CvirRII123. 18. Mano vaikai *padės Antanui pasidaruoti* ŽemRII86.

19. Ponas *liepė tučtuojau jam išlipti* iš medžio P. CvirRII142. 20. [...] pagonių vyresnieji *šaukė saviesiems* drąsiai *mirti* už tėvynę ir liuosybę S. DaukR63. 21. [...] *Duokit man pasiulsėti!* JD346. 22. Jis *pasiulė jai pa- sivaikščioti* po Vytauto kalną, ką nors *išgerti*, *pasėdėti parke* A. VencRII112. 23. *Jiems* [...] *nurodė užlipti* ant patiesalėlio A. VienRII187. 24. [...] *patarčiau tau jos pasisaugot* V. Myk-PutRII132.

25. Seneliai *liepė jam ožkas ganyti* LT330. 26. Klierikiškas kuklumas *liepė jam saugoti* akis V. Myk-PutRII215. 27. [...] į svečią šalį mus iš-

gųję, *Dainuot mums liepė* vokiečiai P. VaičR81. 28. *Liepk man dar daugiau dirbti* VaižgRI133. 29. *O tu kas esi, leisk man paklausti?* VaižgRII226. 30. *Leiskita jam vesti* VaižgRII216.

Pateiktųjų pavyzdžių (1—30) junginiai susideda iš trijų narių: iš pagrindinio nario (asmenuojamo veiksmažodžio), objekto naudininko ir objekto bendraties. Vienur objekto naudininkas, kuris yra bendraties veiksmo atlikėjas, reiškiamas bendrinium (1—15) arba tikrinium daiktavardžiu (16—18), kitur — įvardžiu, dažniausiai asmeniniu (19—30). Prišlietoji bendratis gali būti galininkinė (1—10, 25—30) ir negalininkinė (11—24).

§ 8. Junginiai tipo $V \rightarrow I$
 $\downarrow \nearrow$
 $S_3 \rightarrow A_3$. Šitokio tipo junginys susidaro tada, kai

prie pagrindinio nario (V) prišlietoji bendratis (I) turi vardažodį (A_3), iškeliantį kokį nors objekto naudininko, bendraties veiksmo atlikėjo (S_3) požymį. Šis vardažodis paprastai yra derinamas su objekto naudininku linksniu, skaičiumi ir gimine ir sudaro vadinamąjį dvejetainį naudininką. Junginys tokiu atveju susideda iš keturių narių. Pvz.:

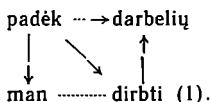
1. [...] *siūlė Radastinui pačiam išštoti* [...] V. Myk-PutRII195. 2. [...] *Duok man jaunai augti* Pas savo motulę JD53.

Galima manyti, kad šiuose junginiuose A_3 (*pačiam, jaunai*) yra kilęs iš sudurtinio tarinio vardinės dalies: plg.: *pačiam išštoti* (1) — *pats išstojo; jaunai augti* (2) — *jauna augo*.

§ 9. Junginiai tipo $V \rightarrow S_2$
 $\downarrow \nearrow$
 $S_3 \rightarrow I$ Kai prie pagrindinio nario (V), reiškiamo veiksmažodžiu padėti⁵, šliejama galininkinė bendratis, tai ji kartais valdo (plg. § 7, 8—10) ne galininko linksnį, o kilmininko (*padėti jiems rugių piauti...*). Tokia konstrukcija, kiek pastebėta, sutinkama Rytų Lietuvos tarmėse. Šiam kilmininkui (S_2) atsirasti įtakos neabejotinai turi pagrindinis narys. Pvz.:

1. *Padėk man* [...] Sunkių *darbelių dirbti* JD202. 2. *Padėk mums linelių rauti, rugių piauti* J. JablRI583.

Santykį tarp tokio tipo junginio narių konkrečiai galima pavaizduoti šitaip:

Kodėl čia atsiranda kilmininkas, sunku tikrai pasakyti. Tai paaiškinti ap sunkiną dar ir ta aplinkybė, kad veiksmažodis *padėti* reiškė „pagelbėti“ niekad nereikalauja kilmininko. Bene įtikimiausias, atrodo, gali būti šitoks aiškinimas. Veiksmažodis *padėti*, galimas daiktas, sudaro priešingą polių veiksmažodžiams *vengti, bijoti, tingėti...*, kurie, sudarydami junginius su galininkine subjekto bendratimi, gana dažnai (Rytų Lietuvos

⁵ Su kitais šios grupės veiksmažodžiais šio tipo junginių nepastebėta.

tarmėse) pakeičia šios bendratis valdomą galininką kilmininku, pvz., *vengti darbelių dirbti, tingėti mėšlo vežti, tingėti durų darinėti, bijoti susitikti bepročio...*

Tokie junginiai tesutinkami tik tarmėse ir todėl literatūrinei kalbai vargu ar teiktini.

P a s t a b o s. 1. Jeigu objekto naudininku eina sangražinis įvardis (*sau*), t. y., kai subjektas ir objektas yra tas pats veikėjas, bendratis priklauso subjektui, o ne objektui. Pvz.: Tik porą kartų *leido* Vasaris laisvai *prabilti sau* pačiam [...] V. Myk-PutRIII237.

Siame pavyzdyje veiksmažodį „leido“ ir „prabilti“ atlieka tas pats veikėjas (Vasaris).

2. Kai kuriose tarmėse veiksmažodis *liepti* gali valdyti ne naudininką, bet galininką (*liepti jį važiuoti...*). Pvz.:

1. *Liepė jį sukirst* dešimt sieksnių malkų Ud. 2. *Dukterį liepia važiuoti* su žentu Sb. 3. *Liepė mane* bernužėlis Gėrus *nedainuoti* JD484.

Literatūrinėje kalboje toks veiksmažodžio *liepti* valdymas nepažįstamas ir todėl neteiktinas.

Veiksmažodžių drausti, (už)ginti...; kliudyti, trukdyti... junginiai su bendratimi

§ 10. Veiksmažodžių, reiškiančių *d r a u d i m ą, t r u k d y m ą* ir pan., junginiai su bendratimi iš esmės niekuo nesiskiria nuo §§ 6—8 aptartųjų. Į šią grupę įeina veiksmažodžiai *drausti, ginti; trukdyti, kliudyti...* Jie yra aiškūs antonimai kai kuriems aukščiau aptartiesiems (plg.: *drausti, ginti — duoti, leisti; trukdyti, kliudyti — padėti*) ir sudaro priešingą polių.

Visi jie gali sudaryti junginius iš dviejų (tipo V→I) arba iš trijų narių (tipo $V \begin{matrix} \nearrow I_i \\ \searrow S_a \end{matrix}$).

§ 11. **Junginiai tipo V→I.** Šio tipo junginius reikia laikyti nepilniaisiais, nes čia esti praleidžiamas vienas būtinas narys — objekto naudininkas. Tai neišplėstinis vientisinis junginys. Pvz.:

1. Bet kas *draudžia* taip *padaryti*? J. AvyžSK392. 2. *Užgrėse žuvaut* LKŽIII567. 3. Niekas jau *nekliudo valkioti* šapelius LKŽVII14.

4. Bet pikti ponai *draudžia* į šalį tą *žiūrėt* S. NėrRI467. 5. Tėvai *gynė ženytis*⁶ LKŽIII325.

Iš pavyzdžių matyti, kad priešlietoji bendratis vienur yra galininkinė (1—3), kitur — negalininkinė (4—5). Nors visuose pavyzdžiuose (1—5) objekto naudininkas nepasakytas, tačiau bendratis yra objekto, pvz., junginyje *draudžia padaryti* (1) veiksmažodį „draudžia“ atlieka vienas veikėjas (subjektas), o veiksmažodį „padaryti“ ketina atlikti kitas veikėjas (objektas), žinomas tik iš konteksto.

⁶ Zodis „ženytis“ literatūrinėje kalboje nevartojamas.

§ 12. Junginiai tipo $V \begin{matrix} \nearrow I \\ \vdots \\ \searrow S_3 \end{matrix}$ Šiame sudėtiniame junginyje yra visi

būtinieji nariai: V — pagrindinis narys, S_3 — objekto naudininkas, I — priešliejami bendratis. Šios bendratis veiksmas yra realizuojamas objekto naudininko. Pvz.:

1. [...] Jie galingai *liaudžiai varžo Zengt* į platų viešą kelią S. NėrRI467. 2. Tėvas *vaikui užgynė* ant ledo *eiti* LKZIII327. 3. Rimas su Nerimu *negynė* savo *žmonoms* ir *vaikams prieteliautis* VaižgRII9. 4. Žmonės *jam kliudė eit* LKZVII14. 5. [...] niekas *jam nekliudydavo klaidžioti* po laukus ir mišką, *šildytis* saulėje, *šį tą skaityti* [...] V. Myk-PutRIII71. 6. *Užgrėsk anims* čia *vaikščioti* LKZIII567. 7. Tarsi koks slap-
tas apžadas *draudė* jam tuo metu *pakelti* akis V. Myk-PutRIII133. 8. [...] *lankyti* teatrą *jam buvo uždrausta* [...] V. Myk-PutRIII215. 9. *Užgynė mums* mūsų pačių giriose *medžioti*, ežeruose, upėse *žvejoti* ir su svetimais kraštais *prekiauti* S. DaukR68.

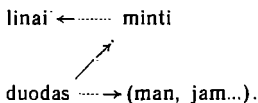
Vienur pateiktuosiuose pavyzdžiuose objekto naudininkas yra išreikštas d a i k t a v a r d ž i u (1–3), kitur — asmeniniu į v a r d ž i u (4–9). Vienur priešliejami bendratis yra negalininkinė (1–6), kitur — g a l i n i n k i n ė (7–9).

Veiksmažodžių duotis, leistis... junginiai su bendratimi arba dalyviu

§ 13. Sangražiniai veiksmažodžiai *duotis, leistis*, reiškime „sutikti, duoti kam nors teisę“, sudaro su bendratimi junginius, kurie ypatingi tuo, kad bendratis, priešlietosios prie pagrindinio nario, veiksmas yra nukreiptas į subjektą, pagrindinio nario veiksmo atlikėją. Šis subjektas kartu yra lyg ir bendratis objektas, išreikštas vardininko linksniu (plg. *linai duodas minti — linus minti*). Tačiau pagrindinio nario atžvilgiu šio vardininko laikyti objektu negalima: jis reiškia pagrindinio nario veiksmo atlikėją⁷. Todėl šį vardininką pagrindinio nario atžvilgiu galima laikyti subjektu, o bendratis atžvilgiu — objektu.

Objekto naudininkas šiuose junginiuose paprastai nevartojamas, tik numanomas. Tam nepasakytam, numanomam objektui ir priklauso bendratis.

Santykį tarp šio junginio nario grafiškai galima pavaizduoti taip:

Pvz.:

1. *Jis duodas prisikalbėti* LKZII628. 2. [...] *pagaliau davėsi senelė prisikalbėti* [...] ZemRIII88. 3. Balso neiškeisdamos, *[avys] davės vilnas*

⁷ Plg. J. Balkevičius, cit. veik., p. 189–190.

*kirpti, kailius bielyti*⁸ arba ir visiškai *suėsti* VaižgRII155. 4. *Linai šlapi, o duodas minti* LKZII628. 5. *Senos morkos, nebesiduoda skusti* LKZII628. 6. [...] ir *tu lelsies* taip *joti* sau sprandu? ŽemRI84.

Pateiktuosiuose pavyzdžiuose (1—6) bendratis veiksmas, atliekamas nepasakyto objekto, yra nukreiptas į objekto vardininką, pagrindinio nario veiksmo atlikėją, kuris, kaip minėta, užima pasyvią poziciją. Plg.: *jis duodas prisikalbėti* (1) — *jį prisikalbėjo*; [*avys*] *davės suėsti* (3) — *avis suėdė*; *linai duodas minti* (4) — *linus mina* ir pan.

Kartais bendratis veiksmas gali būti nukreiptas ne į visą subjektą, o tik į jo dalį ar jam priklausantį daiktą, pvz.: [*avys*] *davės vilnas kirpti* (3). Siame junginyje bendratis veiksmas (*dirbti*) nukreiptas į žodį „vilnas“, objekto galininką.

Įdomu pastebėti, kad visų aukščiau pateiktųjų pavyzdžių (1—6) bendračių vietoje gali eiti esamojo laiko neveikiamosios rūšies dalyviai⁹. Plg.: *linai duodas minti* — *linai duodas minami* (4); *morkos nebesiduoda skusti* — *morkos nebesiduoda skutamos* (5) ir pan. Po veiksmažodžių *duotis, leistis...* esamojo laiko neveikiamasis dalyvis dažniausiai vartojamas žemaičių ir Šiaurės rytų Lietuvos tarmėse. Kitose tarmėse po šių veiksmažodžių dažniausiai vartojama bendratis.

Šie dalyviai, einą bendračių vietoje, paprastai esti derinami su objekto vardininku linksniu, skaičiumi ir gimine. Pvz.:

7. *Davės ir dėdė išprašomas* LKZII628. 8. *Pirmatelė ilgai nesiduoda melžiama* LKZII628. 9. *Piemuo nesiduoda mušamas* J. JablRI457.

Pateiktųjų pavyzdžių (7—9) neveikiamųjų dalyvių vietoje gali būti ir bendratys. Šis neveikiamųjų dalyvių veiksmas priklauso objektui (pavyzdžiuose nepasakytam). Pavyzdžiui, sakinyje „Davės ir dėdė išprašomas“ (7) į veiksmažodį „davės“ reaguoja dėdė, o išprašomas jis buvo kieno nors kito.

Sitokį bendraties ir esamojo laiko neveikiamosios rūšies dalyvio kaitaliojimasi prie sangražinių veiksmažodžių *duotis, leistis* literatūrinėje kalboje reikia laikyti lygiateisėmis paralelinėmis konstrukcijomis. Kokio nors prasminio skirtumo tarp jų nepastebima.

Veiksmažodžių junginiai su bendratimis valgyti, gerti...

§ 14. Veiksmažodžių bendratys *valgyti*, *ėsti*¹⁰, *gerti*, *rūkyti*..., priešlieptos prie kai kurių veiksmažodžių, savo sintaksinėmis funkcijomis mažai kuo skiriasi nuo tų pačių šaknų daiktavardžių kilmininko ar galininko (plg.: *davė valgyti* — *davė duonos*). Bendratis čia lyg ir sudaiktavardėja, turi didesnę atspalvį daiktiškumo, negu veiksmažodžio. Procesą atspalvio čia, galima sakyti, beveik nėra. Tačiau negalima šioje pozicijoje sutapa-

⁸ Literatūrinėje kalboje žodis „bielyti“ nevartojamas.

⁹ Plg. K. Būga, Rinkiniai raštai, t. II, V., 1959, p. 116—117.

¹⁰ Veiksmažodis *ėsti* paprastai vartojamas kalbant apie gyvulius. Žemaičiuose ir senuosiuose raštuose reiškia ir „valgyti“.

tinti bendraties ir daiktavardžio, nes tarp jų yra nemaža skirtumo. Bendratis čia turi didesnę apibendrinamąją reikšmę, nutolstama nuo konkretaus valgomo, geriamo ar pan. daikto pavadinimo. Pavyzdžiui, posakyje *atnešti valgyti* bendratimi *valgyti* pasakomas tik bendras valgių ar valgio pavadinimas, tačiau konkrečiai nenurodoma, koks tai valgis.

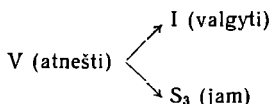
Bendraties veiksmo realizuotoju ir čia yra objekto naudininkas, kuris gali būti ir praleistas, nepasakytas, tačiau žinomas iš konteksto arba kalbėjimo aplinkybių. Objekto naudininkas reiškiamas tomis pačiomis priemonėmis, kaip ir kituose veiksmažodžių junginiuose su objekto naudininko bendratimi (žr. § 4).

Pagrindiniu nariu gali eiti gana ribotas kiekis veiksmažodžių. Dažniausiai iš jų yra sutinkami šie: *duoti, tiekti, gaminti, virti, nešti, vežti...*

Pilno junginio narių pozicijas galima išdėstyti šitokiu būdu:

Pagr. nario pozicija	Obj. n-ko pozicija	Prišlietosios bendr. pozicija		
<div style="text-align: center;"> duoti tiekti gaminti virti nešti vežti... </div>	+	<div style="text-align: center;"> Jonui Petrui... svečiui išalkusiam... jam man , jiems... </div>		
	+	<table style="width: 100%; border-collapse: collapse;"> <tr> <td style="border-right: 1px solid black; padding: 5px;"> valgyti gerti rūkyti </td> <td style="padding: 5px;"> daiktav. </td> </tr> </table>	valgyti gerti rūkyti	daiktav.
valgyti gerti rūkyti	daiktav.			

Bet kurio šitokio junginio narių tarpusavio santykį grafiškai galima pavaizduoti šitaip:

Kadangi šio tipo junginiuose bendraties funkcijos beveik nesiskiria nuo paprastai tų pačių šaknų daiktavardžio kilmininko ar galininko, tai ir santykiečiai čia tarp pagrindinio nario ir prišlietosios bendraties yra objektiniai-daiktiniai. Tik jie čia daug ryškesni, negu kituose veiksmažodžių junginiuose su objekto naudininko bendratimi. Todėl prišlietosios bendraties sintaksinės funkcijos čia iš esmės nesiskiria nuo daiktavardžio, plg.: *paduoti valgyti — paduoti pieno, atnešti gerti — atnešti vandens...*

Pateiksime keletą pavyzdžių, kuriuose veiksmažodžių *valgyti, gerti, rūkyti...* bendratys įgyja daiktavardžio prasmę. Pvz.:

1. Ir *atneša man valgyti* [...] JD227. Siunčia ponas vežėją, kad *jam gert atneštų* P. CvirRVII341. 2. [...] pareikalavo, kad *moša ir anyta jai ir valgyt virtų* [...] A. VienRII156. 3. *Duokite berniukui valgyti*, laikas bus važiuoti... ŽemRII191. 4. Tu, žmona, rytoj *sugamink man ką perkąsti* LKZII193.

5. *Valgyti atveš* mergaitės kiekvieną rytą V. Myk-PutRVI403. 6. *Duok valgyti*: vyrai pareina šieną piovę J. JablRI478. 7. — Duok arbatos, *duok valgyti*; — tarė ŽemRIII12. 8. *Atnešk parūkyt* Plm.

Kaip matyti iš pavyzdžių, vienur objekto naudininkas yra pasakytas, išreikštas (1—4), kitur — praleistas, kai junginys yra tipo V→I (5—8). Objekto naudininkas paprastai praleidžiamas, kai iš konteksto arba kalbėjimo aplinkybių yra aišku, kam nešama, duodama ir pan. valgyti, gerti ir t. t. Kai junginyje yra visi nariai: pagrindinis narys, objekto naudininkas ir prišlietoji bendratis, — junginys tampa sudėtinu (tipo

$$V \begin{matrix} \nearrow I \\ \searrow S_3 \end{matrix} \text{!})$$

Kartais gali kilti klausimas, ar prie visų veiksmažodžių prišlietosios bendratys *valgyti, gerti* ir pan. turi tokią reikšmę? Pasirodo, kad ne prie visų veiksmažodžių jos turi daiktiškumo reikšmę, o tik prie minėtųjų (*duoti, tiekti, gaminti...*). Bendratys *valgyti, gerti, rūkyti...*, prišlietos prie tų veiksmažodžių, kurie gali eiti su kuria bendratimi, praranda daiktiškumą ir savo sintaksinėmis funkcijomis niekuo nesiskiria nuo bet kurio kito veiksmažodžio bendraties. Pavyzdžiui, junginiuose *liepti valgyti, gerti; drausti rūkyti* ir pan. prišlietoji bendratis jau yra praradusi daiktiškumą, žymi procesą (plg.: *liepti valgyti — liepti keliauti*). Tačiau prie veiksmažodžių *duoti, tiekti, gaminti, virti* ir pan. bendratys, reiškiančios procesą, negali būti prišlietos.

Vadinasi, santykio pobūdis tarp junginio narių gali priklausyti nuo dviejų dalykų: nuo pagrindinio nario ir nuo prišlietosios bendraties leksinės reikšmės.

P a s t a b a. Čia aptartuosius junginius primena ir tokie, kaip *gausi mušti, lupti, barti...*, kur prišlietoji bendratis taip pat primena daugiau daiktavardį, negu veiksmažodį, pvz.: 1) Jei neklausysi, *gausi mušti* LKŽIII176; 2) Eik namo, *gausi lupti*, kad taip ilgai nepareini LKŽIII176.

Sie junginiai išsiskiria iš visų tuo, kad bendraties veiksmas, atliekamas kažkieno kito, yra nukreiptas į (numanomą) subjektą (plg. § 13). Objektas, kuris paprastai nepasakomas, čia gali būti reiškiamas ne naudininko linksniu, o daiktavardžio linksniu su prielinksniu: 3) *Gausi nuo tėvo lupti* Plm.

II. VEIKSMAŽODŽIŲ JUNGINIAI SU OBJEKTO GALININKO BENDRATIMI

§ 15. Veiksmažodžių, turinčių prišlietąją objekto galininko bendratį, yra nepalyginamai daugiau, negu turinčių objekto naudininko bendratį. Mokslinėje literatūroje tokia konstrukcija vadinama *accusativus cum infinitivo*. Pagrindiniais nariais eina šių reikšmių galininkiniai veiksmažodžiai: 1) veiksmažodžiai, reiškia mokymą (*mokyti, pratinti...*); 2) veiksmažodžiai, reiškia prašymą, kvietimą, raginimą, prievartą (*prašyti, maldauti, kalbinti, kviesti, vadinti, raginti, skatinti, kurstyti, gundyti, masinti; samdyti, priimti, verst, pri-*

spirti...); 3) vadinamieji galininkiniai slinkties veiksmažodžiai (*vesti, vežti, nešti, siųsti, varyti, ginti, leisti...*); 4) veiksmažodis *palikti* (slinkties veiksmažodžių antonimas).

Visi šie veiksmažodžiai valdo objekto galininką (jei su neiginiu — kilmininką), kuris reiškia bendraties veiksmo atlikėją. Ir čia objekto galininkas gana dažnai gali būti ir praleistas. Tai priklauso nuo konteksto arba kalbėjimo aplinkybių; jis praleidžiamas, jeigu jau buvo paminėtas, žinomas.

Objekto galininkas paprastai reiškiamas daiktavardžiais, žymintiems asmenis (*žmogų, draugą, vyrą, moterį...*, *Joną, Petrą...*) arba juos atstojančiais (dažniausiai asmeniniais) įvardžiais (*mane, tave, jį, ją, mus, juos...*). Apskritai čia tinka visos tos pastabos, kurios buvo pasakytos apie objekto naudininką (žr. § 4).

Santykiai tarp pagrindinio nario ir prie jo prišlietosios bendraties gali būti arba objektiniai, kur bendratis reiškia procesą (žr. § 4), arba tikslo. Santykio pobūdį apsprendžia pagrindinio nario leksinė reikšmė. Jeigu pagrindiniu nariu eina veiksmažodžiai *mokyti, prašyti, kalbinti, kviesti, raginti...*, tarp pagrindinio nario ir prišlietosios bendraties esti objektiniai santykiai, nors nustatyti čia griežtos ribos, atrodo, neįmanoma, nes gali būti pereinamųjų atvejų. Tuo atveju, kai pagrindinis narys yra reiškiamas kuriuo nors galininkiniu slinkties veiksmažodžiu arba veiksmažodžiais *priimti, samdyti...*; *palikti*, tarp pagrindinio nario ir prišlietosios bendraties yra tikslo santykiai.

Veiksmažodžių mokyti, pratinti... junginiai su bendratimi

§ 16. Veiksmažodis *mokyti* su bendratimi vartojamas reikšme „daryti, kad mokėtų“. Tokia pačia reikšme šis veiksmažodis vartojamas ir su daiktavardžio kilmininku, kuris yra tarsi bendraties „pavadootojas“ (*mokyti jį kalbų, mokyti muzikos...*). Todėl ir santykį tarp pagrindinio nario veiksmas yra nukreiptas į bendratį tarsi į kokį daiktą, šitokio terminas iš dalies gali pasirodyti ne visai tinkamas, nes prišlietoji bendratis žymi ne daiktą, o procesą. Tačiau turint galvoje tai, kad pagrindinio nario veiksmas yra nukreiptas į bendratį tarsi į kokį daiktą, šitokio termino vartojimas visiškai pateisinamas.

Su objekto bendratimi, panašiai kaip ir *mokyti*, vartojamas veiksmažodis *pratinti*¹², „daryti, kad priprastų“ (antonimas *atpratinti*).

Su šiais veiksmažodžiais junginiai paprastai esti trijų narių: pagrindinio nario — asmenuojamojo veiksmažodžio (*mokyti, pratinti...*), objekto galininko (bendraties veiksmo atlikėjo) ir prišlietosios bendraties. Retkarčiais sutinkama ir iš keturių narių.

¹¹ Plg. J. Balkevičius, cit. veik., p. 191—192; taip pat J. Jablonskis, Rinkliniai raštai, t. I, Vilnius, 1957, p. 472.

¹² Zr. Dabartinės lietuvių kalbos žodynas, Vilnius, 1954, p. 616.

Su veiksmažodžiu *mokyti* sutikta dviejų tipų junginiai: 1) $V \begin{matrix} \nearrow I \\ \downarrow S_4 \end{matrix}$

(*mokyti jį skaityti...*); 2) $V \begin{matrix} \rightarrow S_2 \\ \downarrow \nearrow \uparrow \\ S_4 \dashrightarrow I \end{matrix}$ (*mokyti ją darbelio dirbti...*). Pastarojo tipo junginiai sutinkami labai retai.

§ 17. Junginiai tipo $V \begin{matrix} \nearrow I \\ \downarrow S_4 \end{matrix}$ Tokio tipo junginiai esti tada, kai prie

pagrindinio nario priešietoji bendratis (tiek galinininė, tiek ir negalininė) neturi jokio valdomo linksnio arba valdo tokį, kokio reikalauja jo leksinė reikšmė. Pvz.:

1. Jis išmokė Bronių vaikščioti kojūkais [...] K. SajVNS36. 2. Agota jį išmokė dainuoti A. VenclRII21. 3. [...] tasai vaidila mokė ją žmones mylėti, visų gailėtis [...] V. KrėvDŠP195. 4. Mokys jus sekti išmintingus ir protingus įstatymus, bet anie patys jų niekuomet nepildys S. DaukR56. 5. Visus išmokė skaityti, o manęs neišmokė VaižgRI438. 6. Pats dar čirškinau, kitus šokti mokiau ir jaunuosius apsiuvau M. ValančPJ128.

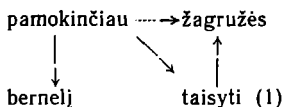
Kaip matyti iš pavyzdžių, objekto galininku gali eiti *d a i k t a v a r d i s*, reiškiąs asmenį (1), arba jį atstojąs *į v a r d i s* (2—6). Galinininės bendratis valdomas galininko linksnis pagrindinio nario (*mokyti*) neveikiamas: jis palieka toks, kokio reikalauja bendratis leksinė reikšmė: *mokė ją žmones mylėti* (3); *mokys jus sekti įstatymus* (4).

§ 18. Junginiai tipo $V \begin{matrix} \rightarrow S_2 \\ \downarrow \uparrow \\ S_4 \quad I \end{matrix}$. Kartais prie veiksmažodžio *mokyti* priešie-

toji galininkinio veiksmažodžio bendratis valdo ne galininką (kaip turėtų būti), o kilmininką (*mokė jį kalaviją vartoti...*). Pvz.:

1. [...] Pamokinčiau aš bernelį Žagružės taisyti [...] JD319. 2. [...] Saulys jį mokė ir kalaviją vartoti, ir kilpinio taisyti [...] V. KrėvDŠP110.

Kaip matyti iš pavyzdžių, junginys susideda net iš keturių narių: *pamokinčiau bernelį Žagružės taisyti* (1), *jį mokė kalaviją vartoti*, *kilpinio taisyti* (2). Santykį tarp šios struktūros junginio narių grafiškai galima pavaizduoti šitaip:

Atsirasti šiam kilmininkui įtakos neabejotinai turi veiksmažodis *mokyti*: jis valdo ir priešlietosios bendratis objektą (plg.: *mokė jį kalbos — mokė jį kalaviją vartoti*).

Literatūrinėje kalboje šiuo atveju kilmininkas nevartojamas. Jo vietoje vartojamas galininkas (*mokė ją žmones mylėti*).

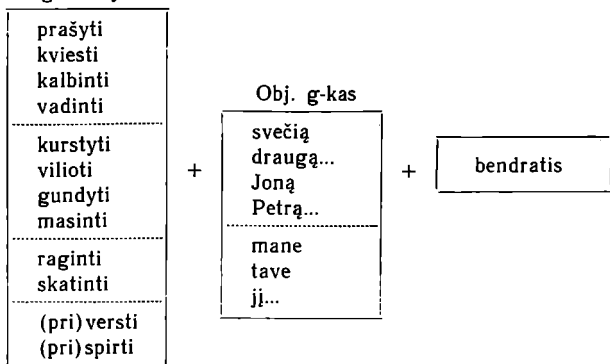
**Veiksmažodžių prašyti, kviesti...; kurstyti, raginti,
skatinti...; priversti... junginiai su bendratimi**

§ 19. Objekto bendratį gali turėti veiksmažodžiai, reiškia: 1) prašymą, kvietimą (*prašyti, kviesti, kalbinti, vadinti...*); 2) kurstyimą, raginimą, viliojimą (*kurstyti, raginti, skatinti, gundyti, vilioti, masinti...*); 3) kokią nors prievartą (*(pri)versti, (pri)spirti...*).

Objektas, kurį valdo pagrindinis narys, visada reiškiamas galininko linksniu (žinoma, jei pagrindinis narys be neiginio). Šis objektas kartu yra ir bendraties veiksmo atlikėjas. Tokiu būdu susidaro junginys iš trijų narių: iš pagrindinio nario, objekto galininko ir prišlietosios bendraties (*prašyti svečią sėstis, raginti jį skubėti, versti jį dirbti...*). Jeigu iš konteksto arba kalbėjimo aplinkybių aišku, kas turi atlikti prišlietosios bendraties veiksmą, objekto galininkas gali būti praleidžiamas. Tokiu atveju junginys susideda iš dviejų narių (*prašyti palaukti...*).

Šios grupės junginio narių išsidėstymą galima pavaizduoti šitokiu būdu:

Pagr. narys

Reikia atkreipti dėmesį į veiksmažodį *prašyti*. Iš visų šios grupės veiksmažodžių jis išsiskiria tuo, kad dažnai, ypač šnekamojoje kalboje, valdo ne galininką, o kilmininką, atliekantį prašomojo asmens vaidmenį. Tačiau literatūrinėje kalboje jau gana stipriai yra įsigalėjusi tradicija skirti „prašomąjį asmenį nuo prašomojo daikto“, kad būtų išvengiama dviprasmybės¹³. Bendratis čia eina prašomojo daikto vietoje, lyg ir atstoja jį (plg.: *prašė jį pagalbos — prašė jį pagelbėti*).

Keletą pastabų reikia pasakyti dėl kai kurių junginius su bendratimi sudarančių veiksmažodžių reikšmės. Jeigu veiksmažodis yra daugiareikš-

¹³ Zr. Gimtoji kalba, 1935, XII, p. 173; taip pat: Lietuvių kalbos rašybos žodynas. Kaunas, 1948, p. 76.

mis, tai junginį su bendratimi gali sudaryti paprastai tik to žodžio kuri nors viena reikšmė. Todėl pagal veiksmažodžio sugebėjimą jungtis su kitais žodžiais gali būti nustatomos tikslios jų reikšmės¹⁴.

Veiksmažodis *vadinti* su bendratimi vartojamas reikšme „kviesti“ (*vadinti jį pasivaikščioti*); *kurstyti* su bendratimi sudaro junginius tada, kai turi reikšmę „raginti, žadinti kuriam nors veiksmui“ (paprastai blogam). Veiksmažodžiai (*pri*)*versti*, (*pri*)*spirti* yra sinonimai. *Versti* dažniau vartojamas: *spirti* „su didesniu atkaklumu“ reikalaujama atlikti kokį nors veiksma¹⁵. Veiksmažodžiai *spausti*, *mygti*, būdami perkeltinės reikšmės, taip pat gali sudaryti junginius su bendratimi (*spausti mokėti/mokescius*).

Ne visada aišku, koks yra santykis tarp pagrindinio nario ir prie jo prišlietosios bendraties. Nustatant čia santykį, gali būti ir subjektyvumo. Todėl visai nenuostabu, kad mūsų kalbininkai nevienodai aiškina prišlietosios bendraties funkcijas. J. Jablonskis prie kai kurių šių veiksmažodžių (*p r a š y t i* ir *s l i n k t i e s* *v e i k s m a ž o d ž i ų*) prišlietąją bendratį (arba ir siekinį) laikė „siekiamąja aplinkybe“¹⁶. O neseniai pasirodžiusioje J. Balkevičiaus „Dabartinėje lietuvių kalbos sintaksėje“ prišlietoji bendratis laikoma papildiniu¹⁷.

Tada kyla klausimas, kaip paaiškinti tokio junginio atsiradimą, kaip *pašaukė ją tvarkyti kambarių, paprašė jį akėčių apversti*, kur, atrodo, daugiau esama tikslo santykio. Atrodo, kad ši konstrukcija galėjo atsirasti kontrakcijos keliu, kai iškrita koks nors slinkties ar pan. veiksmažodis, palikęs tikslo santykio atspalvį ir net pakeitęs prišlietosios bendraties valdomą objekto galininką į siekinio kilmininką. Plg.: *pašaukė ją eiti tvarkyti kambarių* → *pašaukė ją tvarkyti kambarių*; *paprašė jį eiti akėčių apversti* → *paprašė jį akėčių apversti*.

Todėl tuo atveju, kai prie pagrindinio nario prišlietoji bendratis valdo siekinio kilmininką, tarp pagrindinio nario ir prišlietosios bendraties yra tikslo santykiai.

Junginiai su šiais veiksmažodžiais gali būti iš dviejų, iš trijų ir iš keturių narių. Struktūriniu atžvilgiu tepastebėti tokie junginių tipai:

- 1) $V \rightarrow I$ (*prašyti sėstis...*); 2) $V \begin{matrix} \swarrow I \\ \searrow S_4 \end{matrix}$ (*kviesti jį pasivaikščioti...*);
- $V \rightarrow S_2$
- 3) $\begin{matrix} \downarrow \searrow \uparrow \\ S_4 \dots I \end{matrix}$ (*prašyti jį akėčių apversti...*):

¹⁴ Kaip tai daroma anglų kalboje, žr.: Л. М. Беляева, Структурно-семантические модели свободных глагольных словосочетаний и их типы в английском языке, «Вопросы лингвистики и методики преподавания иностранных языков», вып. III, Изд-во ИМО, 1960, стр. 83 tt.; *tos pačios* Глаголы движения в английском языке (К вопросу о методах семантического исследования), «Уч. зап.», Серия филологическая, вып. VII, Изд-во ИМО, 1961, стр. 5—29.

¹⁵ Zr. A. Lyberis, Lietuvių kalbos sinonimų žodynas, Kaunas, 1961, p. 245.

¹⁶ Zr. J. Jablonskis, Rinktiniai raštai, t. I, Vilnius, 1957, p. 477, 582—583.

¹⁷ Zr. p. 191—192.

1. Veiksmazodžių prašyti, kviešti... junginiai su bendratimi

§ 20. Junginiai tipo V→I. Kai objekto galininkas esti praleidžiamas, junginys susideda tik iš dviejų narių: iš pagrindinio ir priklausomojo — priešlietosios bendraties. Pvz.:

1. Martynas *prašė* jo *nežadinti*, kad ir šimtas svečių būtų I. SimonRV284. 2. Dabar, kad ir *prašytų grįžti* į tą kalėjimą [seminariją], už jokių pinigų nebegrįžčiau V. Myk-PutRIII199. 3. [...] Vilė *pakvietė pasiirstyti* ežere J. AvyžSK200. 4. Išleisdamas juos, vėl *kviečiasi* kitą vakarą *ateiti* LKZVI1086. 5. *Neįkviečiau* į ratus *sėsti* LKZVI1086.

Nors pateiktuosiuose pavyzdžiuose (1—5) objektas, atliekąs bendraties veiksmą, praleistas, tačiau ir taip aišku, kad bendraties veiksmą atlieka kitas veikėjas, t. y. ne tas pats, kuris atlieka pagrindinio nario veiksmą. Pavyzdžiui, junginyje *prašė nežadinti* (1) veiksmą „prašė“ atlieka vienas veikėjas, o „sėsis“ kas nors kitas.

P a s t a b a. Kartais priešlietosios bendraties veiksmas gali būti nukreiptas į pagrindinio nario veiksmą atliekantį veikėją, tarsi į objektą (plg. 13 §). Tokio pobūdžio junginius, atrodo, tegali sudaryti veiksmazodis *prašyti(s)*. Pvz.: 1. Aviža *prašė* Gražiai *pasėti* [...] LTR26.

Prišlietosios bendraties vietoje šiuo atveju gali eiti ir neveikiamosios rūšies esamojo laiko dalyvis (plg.: *prašė pasėti* (1) — *prašė pasėjama*). Pvz.:

2. Vilius pastebi, kad moteris *prašosi pavežama* I. SimonRIV171.

Dalyvis čia atsiranda tikriausiai todėl, kad sakinio veiksnys bendraties atžvilgiu užima pasyvinę poziciją ir, gal būt, jį reikėtų laikyti objekto vardininku¹⁸.

§ 21. Junginiai tipo V $\begin{matrix} \swarrow \\ \vdots \\ \searrow \end{matrix}$ $\begin{matrix} I \\ S_1 \\ S_2 \end{matrix}$ Sio tipo junginiai yra dažnesni, negu

tipo V→I. Juose objekto galininkas, valdomas pagrindinio nario, yra bendraties veiksmo realizuotojas. Pvz.:

1. Ji pritariančiai palenkė galvą ir *paprašė svečių nusirengti* J. AvyžSK266. 2. Vieną *bedievių* misionierius *kalbino priimti* katalikų tikėjimą DKL49.

3. Viršininkas *paprašė Tarutį parodyti* savo gyvulius P. CvirRV234. 4. Jis *prašė Gražulį eiti* pamažu A. VencRII318. 5. [...] Petryla *pakvietė Vasarį* į sodą *pasivaikšėti* V. Myk-PutRIII108. 6. [...] Jonelaitis *prikalbino važiuoti* kartu ir *Kasaitį* [...] V. Myk-PutRIII209. 7. Tutkuvienė *iškeiliaujančius prašė sėstis* A. VencRII73.

8. *Prašiau jį ateiti* J. JablRI608. 9. *Pakvietė mane* kartą toli nutėkėjusi duktė *pasisvečiuoti* P. CvirRVII306. 10. Tutkus *pakvietė ją šokti* A. VencRII339.

Pateiktuosiuose pavyzdžiuose objekto galininkas, valdomas pagrindinio nario, reiškiamas gana nevienodai: b e n d r i n i a i s (1—2), t i k

¹⁸ Plg. J. Balkevičius, cit. veik., p. 189—190.

riniais (3—6) daiktavardžiais, reiškiančiais asmenis, o taip pat dalyviu (7) ar įvardžiais (8—10).

2. Veiksmažodžių kurstyti, raginti, skatinti, vilioti... junginiai su bendratimi

§ 22. Su veiksmažodžiais, reiškiančiais kurstyti, raginti, viliojimą ir pan., taip pat junginiai gali būti iš dviejų arba trijų narių.

1. Junginiai susideda iš trijų narių, kai objekto galininkas, reiškias bendraties veiksmo atlikėją, yra pasakomas, nepraleidžiamas. Tokiu atveju

junginys yra tipo $V \begin{matrix} \nearrow I \\ \vdots \\ \searrow S_4 \end{matrix}$ Pvz.:

1. [...] Šešėlgos nuolaidumas dar labiau *kurstė nedorėlius* iš jo *tyčiotis*. K. BorBM183. 2. [...] *ragino svečius sėstis* A. VencIIRII363. 3. [...] Tutkus *ragino svečius vaišintis* [...] A. VencIIRII11. 4. Krivė *krivaitis* [...] *skatino* visas pagonių *gimines imti ginklą* ir liuosybę savo nuo krikščionių *ginti* S. DaukR60. 5. Sakyk, kodėl *pagundei* mano *žmoną* kalinius *paleisti*, mano žodį *paniekinti*, piktai *nusidėti* žmonių akyse? V. KrėvDSP199. 6. [Saulašarės...] blizgantys plaukeliai vėl *vilioja pailsėti* ant lapo ne vieną *gyvūnelį* G. IsokŠM89.

7. Jis *mane skatino* tik taip ir *rašyti* V. Myk-PutRIII204. 8. Kaimas kartais *masino jį* sau *pataikauti*, *pasilsėti*, tikriau, *padykiniuoti* VaižgRI287. 9. Aš nežinau, koks kipšiukas *pagundė mane* tada taip *elgtis* V. Myk-PutRIII163. 10. Kolūkis seniai *ragino ją išeiti* iš tos baisios kiaurymės [...] K. SajVNS116. 11. Patsai vyną, midų *gėrė* ir *kitus gerti ragino* V. KrėvDŠP207.

12. Jaunystė *abudu ragino užti* [...] VaižgRI463.

Pateiktuosiuose pavyzdžiuose objekto galininkas reiškiamas daiktavardžiu (1—6), įvardžiu (7—11) ir skaitvardžiu (12).

2. Jeigu iš konteksto yra aišku, kas turi atlikti prišlietosios bendraties veiksmą, objekto galininkas gali būti ir praleistas. Šiuo atveju turime junginį tipo $V \rightarrow I$. Pvz.:

1. Štai tuojaus Enskys, mergas krūvon suvadinęs, Su puikiais kaimynų klapais *ragino šokti* K. DonelM85. 2. [...] *ragino gerti* ir *valgyti* P. CvirRVII354. 3. Rašė giminės, ir nuomininkas *ragino skubėti* LzPRI58.

3. Veiksmažodžių versti, (pri)spirti... junginiai su bendratimi

§ 23. Su veiksmažodžiais, reiškiančiais kokią nors prievartą, taip pat junginiai gali būti iš dviejų (su praleistu objekto galininku, tipo $V \rightarrow I$)

ir iš trijų narių (tipo $V \begin{matrix} \nearrow I \\ \vdots \\ \searrow S_4 \end{matrix}$). Pvz.:

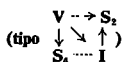
1. [...] *prispyrė jį* kartu *nueiti į* Obelius A. Gud-GuzRII28. 2. *Zvirblio lakštingala dainuoti nepriversi* PP244.

Iš pavyzdžių matyti, kad vienur yra objekto galininkas (1), kitur objekto kilmininkas (2). Objekto kilmininkas, kaip bendraties veiksmo realizuotojas, paprastai esti tada, kai pagrindinis narys yra su neiginiu.

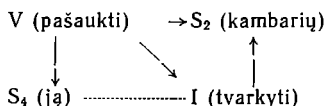
Tuo atveju, kai objekto galininkas yra praleistas, junginys susideda iš dviejų narių. Pvz.:

3. *Dirbti versdavo* kaip jaučius, o maitindavo lyg šunis P. CvirRVII182.
 4. Peikė tėvo darbus, išbarė už gurbelio sukūrenimą, *prispyrė nuvažiuoti* miškan žabų A. Gud-GuzRI123. 5. *Spaudžia* mokesčius *mokėti* A. LybSŽ245. 6. *Jis mygo atiduoti* skolą A. LybSŽ245. 7. [...] *pristatė* prie lopšio *supti* klykiantį VaižgR139.

4. Veiksmažodžių prašyti, pašaukti, priimti, samdyti... junginiai su bendratimi

§ 24. Tuo atveju, kai tarp pagrindinio nario ir priešlietosios objekto bendraties ypač ryškūs tikslo santykiai, bendraties valdomas objekto galininkas gali virsti siekinio kilmininku¹⁹. Junginys susidaro iš keturių narių (*pašaukti ją tvarkyti kambarių*). Tokio junginio narių tarpusavio santykį grafiškai galima pavaizduoti šitaip:

Kaip matyti iš grafiško pavaizdavimo, siekinio kilmininkui atsirasti įtakos turi pagrindinis narys (*pašaukė*). Galėjo ši konstrukcija atsirasti ir kontrakcijos keliu, iškritus kokiam nors slinkties veiksmažodžiui (plg. § 19).

Pvz.:

1. *Paprašyk jį akėčių apversti* J. JablRI582. 2. Prievaizdas *pašaukė Katrę tvarkyti kambarių* V. Myk-PutRVI310. 3. [...] *pasamdė jį* vėl tų galinių *rėžių arti* A. Gud-GuzRI34.

4. Kartais [Kristina] *prašydavo tarnaičių padainuoti* jai lietuviškų *dainelių* A. VienRII59.

Daugelio pateiktųjų pavyzdžių galininkinės bendratys, būdamos ne junginiuose, tegali valdyti tik galininką (1—3). Todėl čia jokių abejonių nekyla dėl to, kad galininkinės bendraties valdomas galininkas virsta siekinio kilmininku tik dėl pagrindinio nario įtakos. Tačiau kartais pagrindinis narys atsirasti čia kilmininkui įtakos galėjo ir neturėti (4), nes veiksmažodis *padainuoti* gali turėti ir neapibrėžto kiekio kilmininką. 4 pavyzdys dar išsiskiria iš kitų tuo, kad pagrindinis narys valdo ne objekto galininką (kaip kad yra 1—3), o objekto kilmininką²⁰: *prašydavo tarnaičių...*

¹⁹ Zr. J. Jablonskis, Rinktiniai raštai, t. I, Vilnius, p. 582—583.

²⁰ Dėl jo vartojimo žr. § 19.

Veiksmažodžio palikti junginiai su bendratimi

§ 25. Veiksmažodis *palikti* reiškė „pratęsti kieno nors buvimą vienoje vietoje, neišleisti“ gali sudaryti junginius su objekto bendratimi. Šį veiksmažodį reikėtų laikyti galininkinių slinkties veiksmažodžių antonimu. Struktūriniu atžvilgiu junginiai su šiuo veiksmažodžiu niekuo nesiskiria nuo junginių su galininkiniais slinkties veiksmažodžiais (plg. §§ 28—32). Su veiksmažodžiu *palikti* tepastebėta dviejų tipų junginiai:

1) $V \begin{matrix} \nearrow I \\ \searrow S_4 \end{matrix}$ (*palikti jį šeimininkauti...*); 2) $V \begin{matrix} \rightarrow S_2 \\ \searrow \nearrow \\ S_4 \dots I \end{matrix}$ (*palikti jį namų saugoti...*). Apie dar vieną junginių tipą su veiksmažodžiu *palikti* žr. § 32.

Abiejų šių tipų junginiuose objekto galininkas gali būti praleistas, jeigu jis žinomas iš konteksto. Verta pastebėti, kad objekto galininkas, kiek atrodo, daugiau yra linkęs eiti prieš pagrindinį narį, o ne po jo. Tačiau tai nėra koks nors dėsnis ar griežta taisyklė.

§ 26. Junginiai tipo $V \begin{matrix} \nearrow I \\ \searrow S_4 \end{matrix}$ Šio tipo junginiai susidaro tada, kai

prie veiksmažodžio *palikti* yra prišlijusi negalininkinė arba galininkinė bendratis, neturinti tiesiogiai valdomo objekto galininko. Pvz.:

1. *Aną paliko gyvent* vaikų namuose Mžk. 2. Nusprendė jie, kad geriau *vieną* čia *paliks šeimininkauti* [...] P. CvirRVII180.

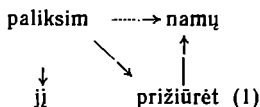
Objekto galininkas, kaip bendratis veiksmo atlikėjas, realizuotojas, gali būti reiškiamas įvardžiu (1) arba ir skaitvardžiu (2). Galėtų jis dar būti reiškiamas ir daiktavardžiu (žr. §§ 4, 15).

§ 27. Junginiai tipo $V \begin{matrix} \rightarrow S_2 \\ \searrow \nearrow \\ S_4 \dots I \end{matrix}$ Šio tipo junginiai susidaro tada, kai

prie veiksmažodžio *palikti* šliejama galininkinio veiksmažodžio bendratis su valdomu galininko linksniu. Šis galininkas dėl pagrindinio nario įtakos virsta siekinio kilmininku. Pvz.:

1. *Jį paliksim namų prižiūrėt* Plm.

Šio junginio narių tarpusavio santykį grafiškai galima pavaizduoti šitaip:

Kartais galininkinio veiksmažodžio bendratis valdo ne siekinio kilmininką, o paskirtie²¹ naudininką. Pvz.:

2. [...] *paliko jį valdyti* visam kaimui A. Gud-GuzRI47.

²¹ Plg. J. Jablonskis, Rinkiniai raštai, t. I, Vilnius, 1957, p. 594—595.

**Galininkinių slinkties veiksmažodžių
junginiai su bendratimi**

§ 28. Galininkiniai slinkties veiksmažodžiai dažniausiai turi priešietąją objekto bendratį (*vesti jį dirbti, siųsti jį parnešti batų...*). Nuo kitų slinkties veiksmažodžių, t. y. nuo tų, kurie turi subjekto bendratį, pastarieji skiriasi tuo, kad čia veikėjo (subjekto) pastangomis, panaudojant valią arba net jėgą, objektas verčiamas arba suteikiama jam teisė atlikti kokį nors bendratimi pasakytą veiksmažodį. Pavyzdžiui, junginyje *siuntė jį dirbti* veiksmažodžio *siuntė* veiksmažodis atlieka koks nors veikėjas, kuris deda pastangas, o kartu lyg ir verčia, kad objektas (*jį*) atliktų veiksmažodį, pasakytą bendratimi *dirbti*.

Su objekto bendratimi gali eiti šie slinkties veiksmažodžiai:

1) kurie reiškia kieno nors veiksmažodį, nukreiptą į objektą, kad šis judėdamas atliktų kokį nors bendratimi pasakytą veiksmažodį (*siųsti, varyti, ginti, brukti, (iš)leisti..., vesti, vežti, grąžinti...*), 2) kurie reiškia kieno nors veiksmažodį, nukreiptą į objektą, kad šis, pakeitęs būseną, atliktų kokį nors bendratimi pasakytą veiksmažodį (*sodinti, guldėti, kelti, klupdyti, apgyvendinti, iškelti, perkelti, atkelti...*).

Kartais gali kilti abejonių, kodėl veiksmažodį *leisti*, kai jis sudarą junginį su objekto galininko bendratimi, priskiriame prie slinkties veiksmažodžių, o veiksmažodį *leisti* junginyje su objekto naudininko bendratimi, — prie kitos, ne slinkties veiksmažodžių grupės. Taip daroma todėl, kad su objekto galininko bendratimi veiksmažodis *leisti* turi dar ir slinkties reikšmę (*leisti į mokyklą, į mišką, į lauką...*). Jo ir reikšmė skiriasi: jis reiškia „suteikti teisę, galimybę“. O veiksmažodis *leisti* su objekto naudininku reiškia „netrukdyti kam nors atlikti kokį veiksmažodį“. Kad tuo geriau įsitikintume, galima sugretinti junginius su abiem reikšmėmis:

Su obj. g-ku	Su obj. n-ku
leido jį mokyti	leido jam mokyti
leido jį eiti	leido jam eiti
leido jį palakstyti	leido jam palakstyti...

Struktūriniu atžvilgiu galininkinių slinkties veiksmažodžių junginiai su objekto bendratimi mažai kuo skiriasi nuo tų slinkties veiksmažodžių, kurie turi subjekto bendratį. Skirtumas tik tas, kad čia pagrindinis narys paprastai turi objektą, kuris atlieka bendraties veiksmažodį. Šis objektas visada reiškiamas galininko linksniu. Kartais jis gali būti ir praleidžiamas, tačiau lengvai numanomas, žinomas iš konteksto. Bene dažniausiai su objekto bendratimi sutinkami šie junginių tipai: 1) $V \rightarrow I$ (*varyti dirbti...*);

2) $V \begin{matrix} \nearrow I \\ \searrow S_4 \end{matrix}$ (*sodinti svečių pailsėti...*); 3) $V \begin{matrix} \rightarrow S_3 \\ \searrow S_4 \end{matrix} \uparrow I$ (*siųsti ją šieno grębti...*);

4) $V \rightarrow I$
 $\downarrow S_4 \rightarrow A_4$ (*siųsti jį jauną šienauti*).

Tarp pagrindinio nario — galininkinio slinkties veiksmožodžio ir prie jo prišlietosios bendraties yra t i k s l o santykiai.

§ 29. Junginiai tipo $V \rightarrow I$. Šio tipo junginiai esti tada, kai pagrindinis narys neturi valdomo objekto galininko, o prišlietoji bendratis yra negalininkinė arba galininkinė, neturinti galininko linksnio. Kalboje tokio tipo junginiai palyginti retai sutinkami. Pvz.:

1. Bobos vėl barė vyrus, *gulti varė* ŽemRII451. 2. [...] *varė* per kopėčias atgal *nulipti* VaižgRII183.

Nors šiuose pavyzdžiuose junginiai objekto galininko ir neturi, tačiau jis paprastai žinomas, numanomas. Bendratis vis tiek palieka objekto (1—2).

§ 30. Junginiai tipo $V \begin{matrix} \leftarrow I \\ \downarrow S_4 \end{matrix}$ Šio tipo junginiai yra dažni. Nuo junginių tipo $V \rightarrow I$ skiriasi tuo, kad čia objekto galininkas yra pasakytas, išreikštas (*siųsti jį pasivaikščioti, sodinti svečių pailsėti...*). Prišlietoji bendratis čia yra negalininkinė arba galininkinė, neturinti valdomo objekto galininko. Pvz.:

1. Ir lapė *siuntė vaikus pažiūrėti* Lš. 2. *Siuntė mane* matušėlė *Obū-lauti* į girelę [...] M. ValančPJ34. 3. Ir paskelbė karalius *siunčiąs pasiuntinius* į visas žemes savo dukteriai jaunikio *ieškoti* P. CvirRVII317. 4. *Išgrūs* dabar *jį ganyti* pas pikčiausią ūkininką, pas kurį šeimyna nepabūna tsp. 5. Ji našlaitę plūdo, barė — *Gulti alkaną išvarė* S. NėrRI450. 6. *Vedė mane šokti* — Ėmė mane džiaugsmas [...] JD 255. 7. *Išvedė* žvirblelis *Pe-lėdą šokti* JD381. 8. [...] *Veskit mane gulti*, Neduokit prapulti JD1. 9. *Jį leidžia parvažiuoti* Upt. 10. Tėvas supyks, kad *sergantį leidau joti* V. KrėvDSP134. 11. Žiemą *ją leido mokyti* pas kaimo daraktorių A. VienRII247. 12. Prašiau tėvą, kad *mane leistų palakstyti* J. JablRI608. 13. Vieną dieną teta *paleido* į dirvoną *pasigaryti žąsis* [...] P. CvirRVII357. 14. [...] *Leido rengė bernužėlį* į kelionę *važiuoti* JD204.

Kartais pagrindinis narys gali valdyti d v e j y b i n į galininką: *našlaitę išvarė alkaną* (5). O kartais pagrindinis narys reiškiamas veiksmožodine samplaika (14).

§ 31: Junginiai tipo $V \begin{matrix} \rightarrow S_2 \\ \downarrow \nearrow \uparrow \\ S_4 \dots I \end{matrix}$ Šio tipo junginiai susidaro tada, kai prie

galininkinio slinkties veiksmožodžio, valdančio objekto galininką kaip bendraties veiksmo realizuotoją, yra šliejama galininkinė bendratis, valdanti galininko linksnį, kuris šiame junginyje virsta siekinio kilmininku. Tokie junginiai kalboje gana dažnai sutinkami. Pvz.:

1. *Siunčia* kartą ponas *tarną* į miestą *nupirkti* jam *grietinės* P. CvirRVII288. 2. *Siunčia* broliai *vyriausiąjį ugnies atnešti* P. CvirRVII217. 3. *Siuntė* ponas ožką *riešutų parnešti* LT214.

4. *Tave siūsti* tik *mirties parsinešti* (priežodis). Žl. 5. Klebonas *nu-siuntė zakristijoną* *berno parvesti* DKL47. 6. Vieną kartą didieji [...] *pa-siuntė mane* mūsų *bėrojo* tolyn *pavaryti* VaižgRI468. 7. Balsienė dūsavo ir *varė Onutę* *karvių melžti* V. Myk-PutRVI326. 8. Jau paugterėjusį *sūnų*

tėvas *vedė* su savim *silkielių žvejoti, plekšnių gaudyti, menkių meškerio- ti* [...] M. ValančPJ7. 9. Pavasarį *išleido mane* pas Babrą *kiaulių ga- nyti* ZemRII174. 10. Ilgainiui *pristatė jį* vienoj vietoj *akmenų skaldyti*. J. BilRI35. 11. *Pavaduoti* sergančios *Janulienės* į mokyklą *atkėlė* kitą *mo- kytoją* tsp.

Iš pavyzdžių matyti, kad prie slinkties veiksmažodžio prišlietosios galininkinės bendratys gali valdyti ir neapibrėžto kiekio kilmininką (1—3). Tokiu atveju slinkties veiksmažodis prišlietosios bendraties valdomam linksniui įtakos galėjo ir neturėti. Tačiau dažniausiai galininkinis slinkties veiksmažodis veikia ir prišlietosios bendraties valdomą linksnį (4—11).

Kartais prie galininkinio slinkties veiksmažodžio prišlietoji galinin- kinė bendratis valdo ne siekinio kilmininką, o objekto galininką. Pvz.:

12. Tėvas *ją pasiuntė* *im* turgų *nupirkti karutę* Klvr.

§ 32. Junginiai tipo $V \rightarrow I$
 $\downarrow \searrow$. Kartais prišlietoji bendratis gali turėti
 $S_4 \rightarrow A_4$

kokį nors objekto galininko požymį iškeliantį žodį, kuris yra derinamas su objekto galininku linksniu, skaičiumi ir gimine ir sudaro *dvejbini* galininką (plg. §. 8). Pvz.:

1. [...] *muo vienu* su lenkais *palikote kovoti*... V. KrėvDSP173.

2. [...] *Glemža jį vieną palikdavo malti* J. AvyžBK6.

3. *Kas jus leido vienus eiti?* I. SimonObt321.

Patektuosiuose pavyzdžiuose objekto galininką pažymintis žodis reiškiamas tik būdvardiniu skaitvardžiu (1—3). Objektas, kaip bendraties veiksmo realizuotojas, gali būti reiškiamas ir dviskaitos galininko forma (1), kuri literatūrinėje kalboje jau nebevertinama.

Kai šio tipo junginio prišlietoji bendratis valdo dar siekinio kilmininką, junginys susidaro net iš penkių harių. Pvz.:

4. [...] *Siųs mane jauną Sieno piauti* JD120.

Veiksmažodžių junginiai su objekto siekiniu

§ 33. Po galininkinių slinkties veiksmažodžių kai kuriose rytiečių ir dzūkų tarmėse vietoje objekto bendraties gali būti vartojamas *objekto siekinys*. Šio siekinio reikšmė ir sintaksinės funkcijos nėra nesiskiria nuo bendraties. Literatūrinėje kalboje, kaip ir subjekto siekinys, šis siekinys beveik nebevertojamas, nes jį atstoja bendratis.

Struktūriniu atžvilgiu junginiai su siekiniu iš esmės niekuo nesiskiria nuo galininkinių slinkties veiksmažodžių junginių su bendratimi. Pvz.:

1. [...] įgrasė šeimininkė, anksti rytą *išleisdama piemenis ganytų* VaižgRII160. 2. Pavasarį *išleido ją žąsų ganytų* A. VienRII246. 3. [...] *kiauliaganiai* nesusnūdo ir *kiaules paleido pievų knistų* VaižgRI430.

4. Egi devintų metų sulaukus, jau *kelio taisytų išvarė*, jau skaičiusi *vyras!*, A. Gud-GuzRI52. 5. Jis ėmė savo mergelę skaisčią *Zvaigždutę už baltų rankų, vedė aukšton menėn seno vaidilos pasitiktą* [...] V. Krėv DSP149.

Vienur pateiktuosiuose pavyzdžiuose objekto galininkas, kaip veiksmo, išreikšto siekiniu, realizuotojas, yra pasakytas (1—3), kitur jis praleistas, tik lengvai numanomas iš konteksto (4, 5).

Jeigu siekinys yra kilęs iš galininkinio veiksmazodžio, jis, visada valdo ne galininką, o siekinio kilmininką (2—5).

Išvados

1. Objekto bendratį gali turėti tik gana ribotas kiekis lietuvių kalbos veiksmazodžių. Tai veiksmazodžiai, reiškiantieji nors valios pastangomis atliekamą veiksmą, nukreiptą į objektą, kad šis atliktų kokį nors bendrąties veiksmą.

2. Objektas, kaip bendrąties veiksmo atlikėjas, yra reiškiamas naujininko ar galininko linksniais.

3. Normalus junginio su objekto bendratimi tipas yra trijų narių: pagrindinio nario, objekto ir priešlietosios bendrąties. Tačiau kartais objektas gali būti praleistas.

Kai junginio pagrindinis narys pakeičia bendrąties valdomo (paprastai galininko) linksnio formą, susidaro junginys iš keturių narių. Sudėtinio junginio nariai paprastai sudaro uždara grandinę.

4. Santykiai tarp pagrindinio nario ir priešlietosios bendrąties gali būti trejopo pobūdžio: objektiniai-procesiniai, objektiniai-daiktiniai ir tikslo. Objektiniai-procesiniai ir tikslo priklauso nuo pagrindinio nario leksinės reikšmės. Tuo tarpu objektiniai-daiktiniai priklauso tiek nuo pagrindinio nario, tiek ir nuo priešlietosios bendrąties leksinės reikšmės.

Vilniaus Valstybinis V. Kapsuko v.
universitetas
Lietuvių kalbos katedra

Įteikta
1964 m. balandžio mėn.

Santrumpos

- J. AvyžBK²² — J. Avyžius, Butkus Keršytojas, V., 1957.
J. AvyžSK — J. Avyžius, Į stiklo kalną, V., 1961.
J. BalčHP — V. Haufas, Pasakos, V., 1962; Vertė J. Balčikonis.
J. BilR — J. Biliūnas, Raštai, t. I, V., 1954.
K. BorBM — K. Boruta, Baltaragio malūnas, V., 1962.
P. CvirR — P. Cvirka, Raštai, t. I, II, V—VII, V., 1959.
S. DaukR — Simonas Daukantas, Rinktiniai raštai, V., 1955.
DKL — Dangus, kunigai ir liaudis, V., 1963.
K. DonelM — K. Donelaitis, Metai, V., 1956.
A. Gud-GuzR — A. Gudaitis-Guzevičius, Raštai, t. I, V., 1960.
J. JabR — J. Jablonskis, Rinktiniai raštai, t. I, V., 1957.
JD — Antanas Juška, Lietuviškos dainos, t. I, V., 1954. (skaitmenys rodo dainos numerius).

²² Romėniški skaitmenys prie santrumpos rodo tomą (jeigu yra), o arabiški — puslapius arba kūrinio numerį.

- G. IsokSM — G. Isokas, Simtas girios 'mįslių, V., 1960.
 Klvr — Kalvarija, Kapsuko r.
 V. KrėvDSP — V. Krėvė, Dainavos šalies senų žmonių padavimai, V., 1957.
 A. LybSZ — A. Lyberis, Lietuvių kalbos sinonimų žodynas, K., 1961.
 LKZ — Lietuvių kalbos žodynas, t. II, K., 1947; t. III, V., 1956; t. IV, V., 1957; t. VI, V., 1962.
 Lš — Liškiava, Varėnos r.
 LT — Lietuvių tautosaka, Užrašyta 1944—1956, V., 1957.
 LTR — Lietuvių tautosakos rinktinė, V., 1954.
 LzPR — Lazdynų Pelėda, Raštai, t. I, V., 1954.
 V. Myk-PutR — V. Mykolaitis-Putinas, Raštai, t. III, VI, 1959.
 Mžk — Mažeikiai.
 S. NėrR — S. Nėris, Raštai, t. I, V., 1957.
 Plm — Palomenė, Kaišiadorių r.
 PP — Patarlės ir priežodžiai, V., 1958.
 K. SajVNS — K. Saja, Vaistai nuo strazdanų, V., 1963.
 Sb — Subačius, Kupiškio r.
 I. SimonQbt — I. Simonaitytė, ...O buvo taip, V., 1960.
 I. SimonR — I. Simonaitytė, Raštai, t. IV, V, V., 1957.
 S. Stan — S. Stanevičius, Dainos Zemaičių, V., 1954.
 tsp — tarybinė spauda
 Od — Ūdrija, Alytaus r.
 Upt — Upytė, Panevėžio r.
 Ut — Utena.
 P. VaičR — P. Vaičiaitis, Rinktinė, V., 1956.
 VaižgR — Vaižgantas, Rinktiniai raštai, t. I—II, V., 1957.
 M. ValanĖPJ — M. Valančius, Palangos Juzė, K., 1947.
 A. VenclR — A. Venclova, Raštai, t. II, V., 1955.
 A. VienR — A. Vienuolis, Raštai, t. II, V., 1953, t. III, V., 1954.
 ZemR — Zemaitė, Raštai, t. I—III, V., 1956.
 Zl — Zelva, Ukmergės r.

ГЛАГОЛЬНЫЕ СЛОВСОЧЕТАНИЯ С ОБЪЕКТНЫМ ИНФИНИТИВОМ

Ч. И. ГРЕНДА

Резюме

Объектный инфинитив в современном литовском языке может иметь только определенное количество глаголов. К этой группе принадлежат те глаголы, которые обозначают кого-нибудь волеизъявление. Поэтому объектность инфинитива зависит от лексического значения главного члена.

Объект, как производитель инфинитивного действия, управляется главным словом и выражается дательным или винительным падежом.

По составу большинство словосочетаний с объектным инфинитивом бывает трёхчленными, т. е., состоят из главного слова, объекта и инфинитива. Объект, как производитель инфинитивного действия, если он известен из контекста, может быть и опущен. В этом случае словосочетание состоит только из двух слов. Если главное слово изменяет

падежную форму слова, управляемого инфинитивом, словосочетание может состоять из четырёх слов. Те словосочетания, главное слово которых не изменяет падежной формы слова, управляемого зависимым инфинитивом, нами не рассматриваются.

Отношения между главным словом и зависимым инфинитивом бывают объектно-процессуальные, объектно-вещественные и целевые. Объектно-процессуальные и целевые зависят только от лексического значения главного слова. Объектно-вещественные зависят как от лексического значения главного слова, так и от зависимого инфинитива.
